

Kv Paradis 51

Fornlämning Lund 73:1
Lund, Skåne län
Arkeologisk undersökning 2017 – 2019
Jan Kockum

Titel: Kv Paradis 51

Författare: Jan Kockum

Kulturmiljörapport: 2019:27

Omslagsbild: Arbetsbild schakt 1.

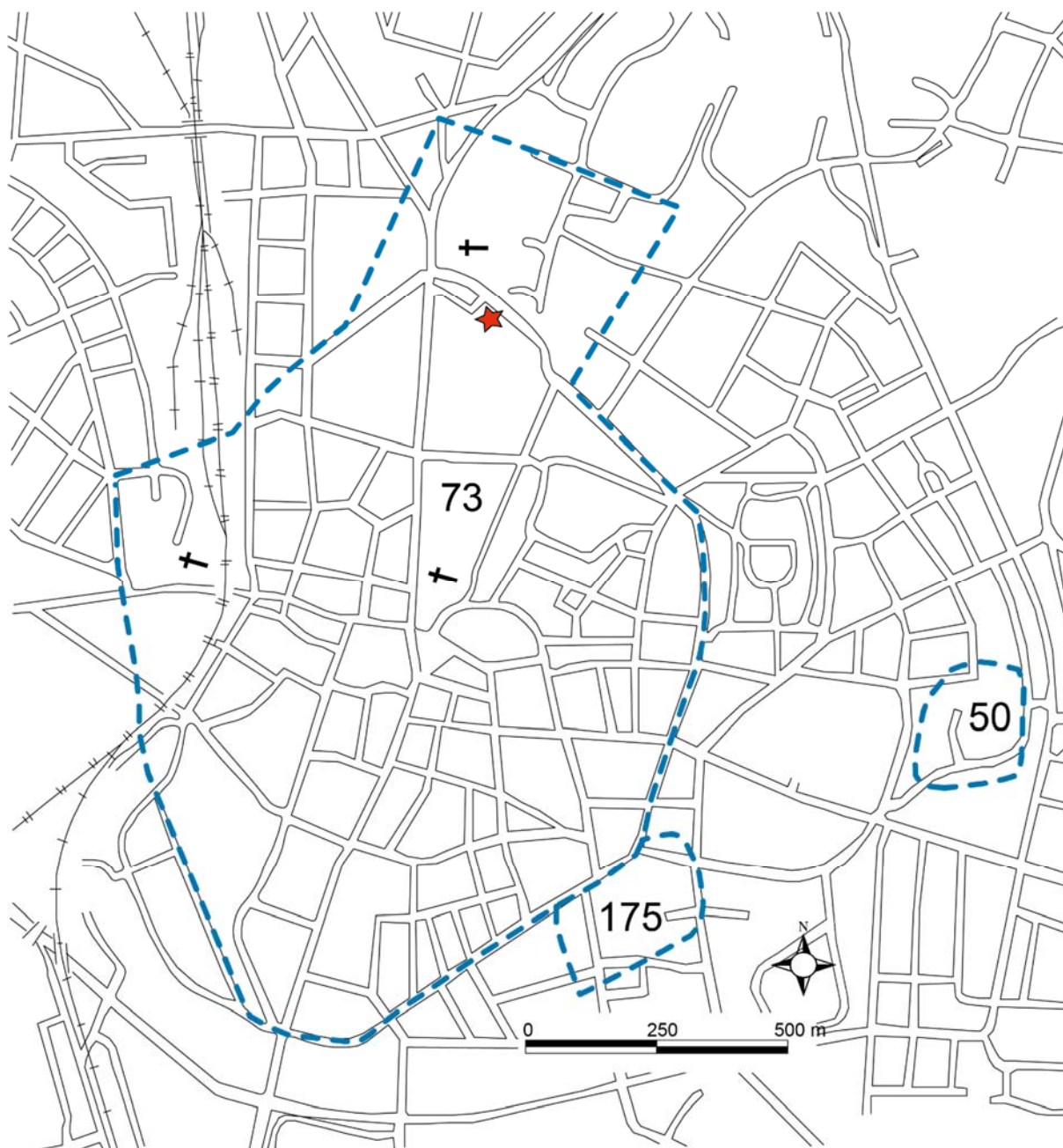
Upphovsrätt: Där inget annat är angivet, enligt Creative Commons licens CC BY

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Inledning.....	3
Fornlämningsmiljö	3
Tidigare arkeologiska iakttagelser	6
Genomförande och resultat.....	7
Kulturlagerstatus	11
Förslag på fortsatta åtgärder	12
Administrativa och tekniska uppgifter.....	13
Referenser	14

Sammanfattning

- I samband med tillbyggnad av det gamla lasarettsområdets centralkök, i kv Paradis 51 i Lund, schaktades för fjärrvärmerör, grundläggning för tillbyggnad och grundläggning av ny entré med vindfång och trappa. En geoteknisk undersökning genomfördes likaså. Då området ligger inom Lunds historiska stadsområde, registrerat som fornlämning Lund 73:1, beslutade Länsstyrelsen i Skåne län att en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning skulle göras (Lst. dnr. 431-1197-2017). Undersökningen genomfördes av personal från Kulturen under perioden 170619–190201 (projekt nr. 61000-533).
- Undersökningen visade att byggnaden och till denna hörande ledningsschakt och kulvert har haft en kraftig påverkan på fornlämningen. Vid undersökningen påträffades trots detta husgrunder, stenläggningar och rester av smidesverksamhet som möjligen ska kopplas till sjukhusområdets äldre bebyggelsefas från 1788 och framåt eller till universitetets gamla ridinrättning, till vilken området inköpts år 1748 och som föregick sjukhusverksamheten. Byggnaden är placerad över den forna sträckningen av Norra Vallgatan, som i sin tur var utlagd över stadens vall och vallgrav. I ett av schakten framkom botten av vallgraven, som i denna del under tidigmodern tid bestod av en damm.
- Undersökningen visade på ställvis goda bevaringsförhållanden för kulturlager i området. Dock har området varit bebyggt av flera stora sjukhusinstitutioner under modern tid, vilket medfört att området till stora delar är perforerat av ledningsgravar, en stor kulvert samt källarförsedda byggnader med omfattande frischakt.
- Undersökningen är avslutad, inga ytterligare antikvariska åtgärder är nödvändiga.

Figur 1. Lunds medeltida stad, fornlämning 73:1, med platsen för undersökningen markerad med röd stjärna.

Inledning

Akademiska Hus AB har byggt till centralköket i det gamla lasarettsområdet inom fastigheten kv Paradis 51 i Lund. I samband med detta har utschaktning genomförts för grundarbeten och ledningsdragningar. I samband med detta har även en geoteknisk provborrning utförts. Då området ligger inom Lunds historiska stadsområde, registrerat som fornlämning Lund 73:1, beslutade länsstyrelsen i Skåne län att en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning skulle göras i samband med schaktningsarbeten och den geotekniska borrningen (Lst. dnr: 431-1197-2017). Den arkeologiska undersökningen genomfördes av personal från Kulturen i Lund under perioden 2017-06-19–2019-02-01 (Kulturens projektnr. 61000-533).

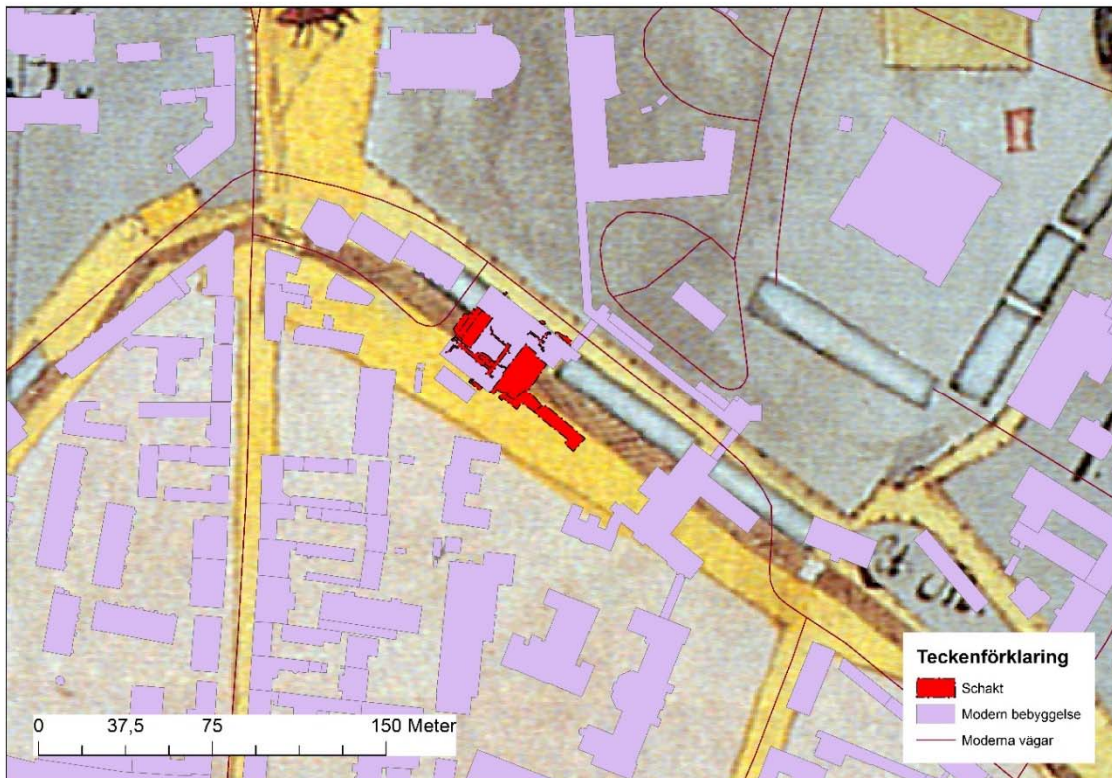
Fornlämningsmiljö

Kv Paradis 51 ligger i gränssområdet mellan Lunds historiska stadsområde och stadens historiska omland. Stadsområdet avgränsades under medeltiden med en vallanläggning och vallgrav, med äldsta skriftliga belägg från 1100- respektive 1300-talen. Befästningen hade kvar en viss juridisk funktion fram till 1800-talet, då den till största del togs bort. Vallen finns delvis bevarad längs en sträcka i stadens stadspark, och i det historiska kartmaterialet från 1700-talet återges vallen som en krets kring hela stadsområdet. I vallen fanns fem öppningar för stadsportar samt en större öppning vid S:ta Maria och S:t Peders kloster. En vallgrav blev till i samband med att jordmassorna till vallen grävdes upp. Inga över mark synliga spår finns dock kvar av graven. I stadsparken finns förvisso en rad med mindre vattendrag, parallellt med utsidan av vallen, men dessa har ingen längre påvisbar kontinuitet bakåt i tiden, utan har tillkommit i senare tid. I kartmaterialet från 1700-talet omsluter vallgraven inte längre hela staden. Istället finns utanför vallen, i området för kv Paradis, tre rektangulära dammanläggningar om cirka 60–70×15 meter vardera. Tidigare undersökningar i området och kartöverlägg visar att de aktuella tillbyggnaderna är placerade över den västligaste av de tre dammarna, så att dammens inre nedgrävningskant samt en liten del av området omedelbart innanför dammen täcks in av tillbyggnaderna (Figur 2).

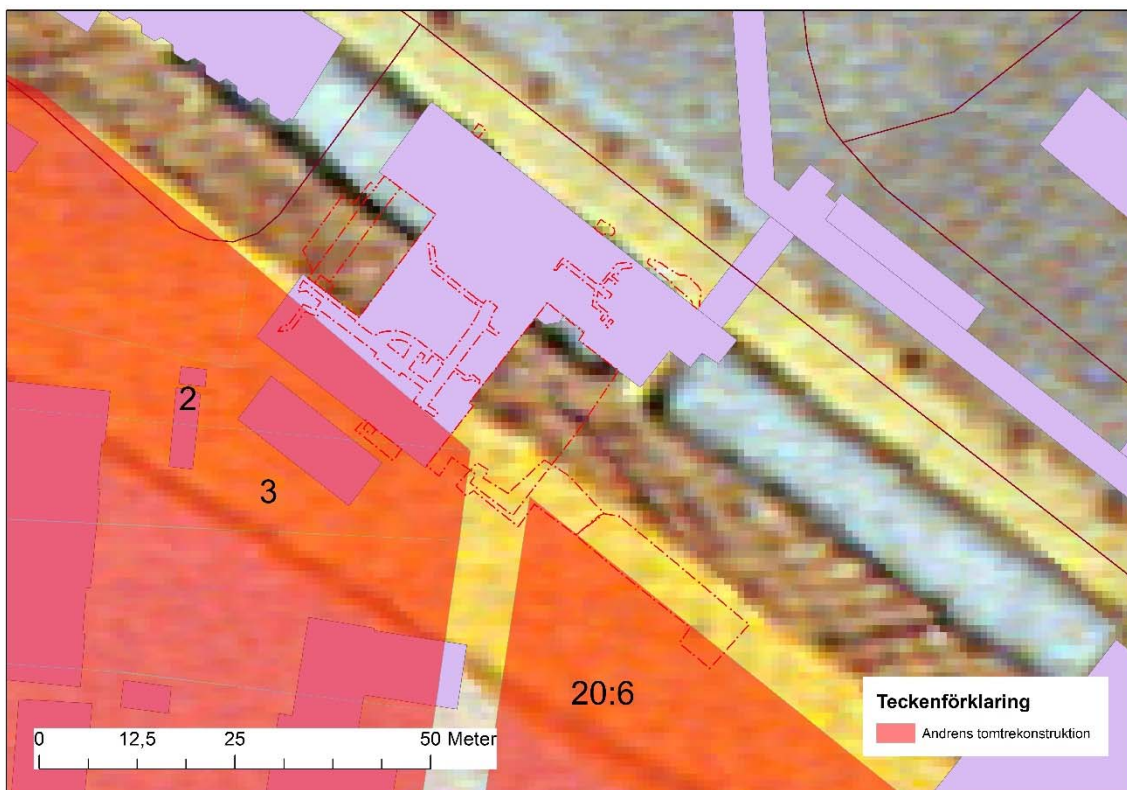
I en karta daterad till år 1783 är kvarteret Paradis uppdelat i två halvor. Den östra delen består av "Academie stallgård och plantage" och den västra av bebyggelse och tomter längs med Bredgatan (jfr. André & Högstedt 1990, s 34). Mellan de båda delarna har det funnits en nord-sydligt orienterad gata, som har identifierats med den i skriftliga källor från år 1350 belagda

Lysestræde (Andrén 1984, s 68). Under medeltiden har det på den västra sidan av denna funnits tre vikarieresidens, medan den östra sidan upptogs av ärkebiskopens humlegård (Bevaringskommittén 1983, s 112). Den tomtrekonstruktion som Andrén har gjort för den senmedeltida och efterreformatoriska ägostrukturen i Lund framgår att delar av undersökningsområdet delvis kan sammanfalla med *Lysestræde* samt tomt 2, en gård tillhörande Stora Prästgillet, tomt 3, även den en gård tillhörig Stora Prästgillet, och tomt 20:6, en jord hörande till domkyrkan (Figur 3).

Lysestræde har så småningom försvunnit, men gränsen bibehölls. Större delen av kv Paradis 51 ägdes år 1670 av Nils Paradis, därav namnet. Tomten såldes år 1675 av landstingsman Sven Kråka som där anlade sädeslycka. Tomten såldes vidare och år 1747 övertogs den, och ett där beläget, korsvirkeshus av universitetet. Genom inköp av ett antal mindre tomtbitar under 1800-talet försköts gränsen mellan kvarterets halvor västerut. På den av universitetet inköpta delen anlades en ridinrättning med stallmästarehus. Flera byggnader avsågs att uppföras, men dessa kom inte längre än till grundmurarna. År 1788 såldes de påbörjade husen för borttransport. Stallmästarehuset inköptes för lasarettets räkning och fick ligga kvar. År 1791 togs det i bruk och hade då plats för sex sjuksängar. Under 1800-talet fram till 1960-talet byggdes lasarettet ut inom området. Det gamla centralköket tillkom 1918/29 och byggdes om år 1964 (Bevaringskommittén 1983, s112 ff).

Figur 2. Modern bebyggelse och undersökningsschakt i förhållande till situationen år 1704 (jfr. Figur 3).

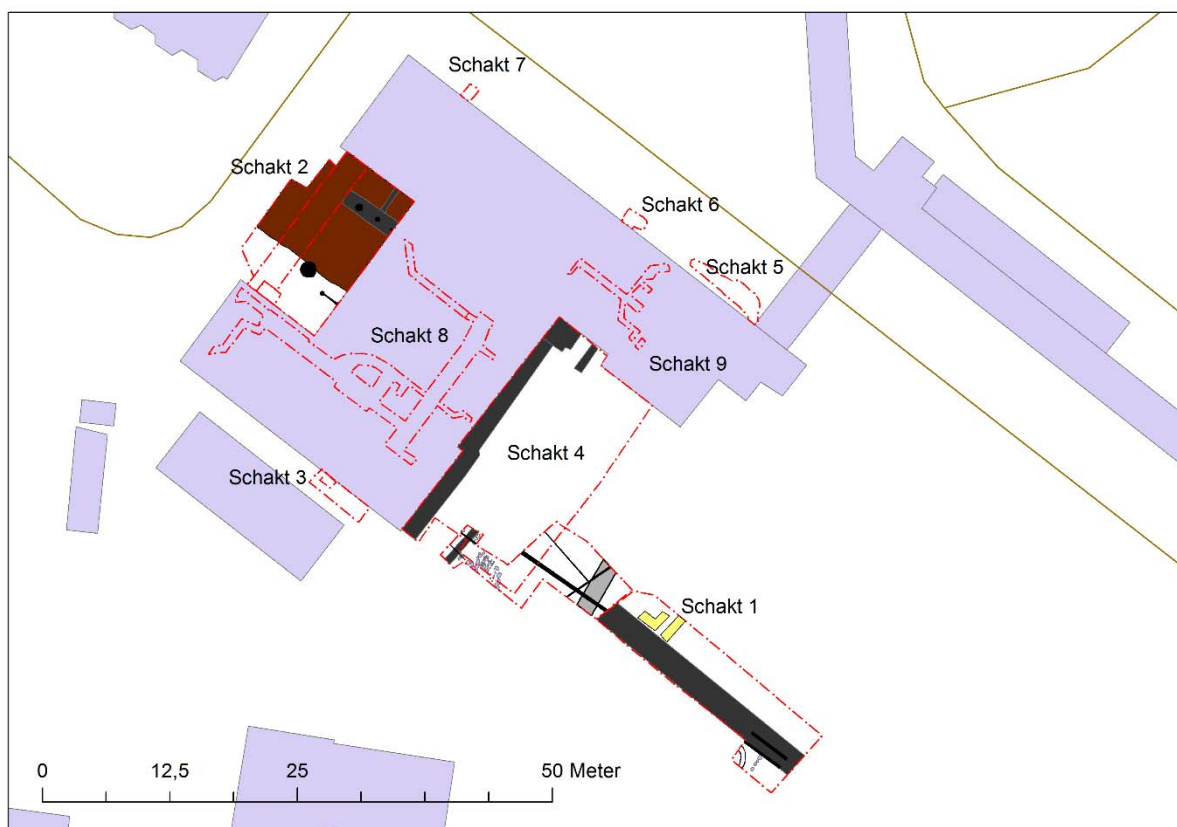

Figur 3. Undersökningsområdet i förhållande till Anders Andréns tomtrekonstruktion.

Tidigare arkeologiska iakttagelser

Nedan följer ett urval på de arkeologiska iakttagelserna i området, hämtade ut Kulturens LA-arkiv.

- År 1916 påträffades vallgraven under en grundgrävning mot Norra Vallgatan i kv Paradis 51.
- År 1941 framkom vallgravens södra nedgrävningskant tillsammans med kulturlager i anslutning till Kirurgiska kliniken, i kv Paradis 51.
- Vallgraven i norr undersöktes vid en grundgrävning år 1958. Det har även påträffats lämningar efter Norreport i samband med schaktningar i gatan år 1944 och 1960.
- År 1996 utfördes en arkeologisk förundersökning norr om aktuell tomt. Då dokumenterades ca 1,30 m bevarade kulturlager i området (Karlsson 2007).
- År 2002 utfördes en arkeologisk förundersökning i kv Paradis 47. Det påträffades bland annat rester efter olika tiders bebyggelse och spår av metallhantverk (Ericsson 2002)
- År 2008 genomfördes en arkeologisk förundersökning i kv Paradis 51. Det påträffades bebyggelselämningar, raseringslager och gropsystem. Förundersökningen ledde till en riktad slutundersökning som utfördes år 2009.
- Vid den senare undersökningen framkom två brunnar, varav den ena daterades till år 1156. Delar av ett vikarieresidens påträffades, vilket var byggt av korsvirke. Stora delar av området hade använts som odlingsmark, kål- och örtgårdar, för att sedermera användas som humlegård. Trolig datering för när marken började användas är daterad till början av 1100-talet (Ericsson in prep).
- År 2013 utfördes en arkeologisk förundersökning i kv Paradis 47. Det framkom bland annat brandlager och spår av metallhantverk (Kronroth 2013).

Figur 4. Schaktöversikt.

Genomförande och resultat

Vid undersökningen besiktigades schakt som gjordes i byggnadens källarplan, större schaktningsarbeten väster och öster om byggnaden samt mindre schakt söder och norr om byggnaden. Allt som allt nio schakt (Figur 4). Borrkärnorna inspekterades aldrig, då borring var utförd innan arkeologer tillkallades.

Schakt 1 grävdes för fjärrvärmerör väster om byggnaden och var cirka 40 m långt och upp till 5,40 m brett. Djupet varierade mellan cirka 0,60 m och 3,00 m. Området var genomkorsat av ett stort antal ledningsgravar för VA, el, tele och fjärrvärme samt en gångkulvert. I den västligaste delen framkom strax under befintliga bärlager om cirka 0,30 m en stenkonstruktion, eller stengrund, som inom schaktet täckte en yta av cirka 3,50×3,50 m. Denna var till stor del perforerad av sentida markingrepp, men bedömdes vara delar av en relativt intakt konstruktion bestående av kantiga sprängda stenar. Mellan stenarna fanns med ett stort inslag av sot och träkol, och ett litet inslag av slagg, vilket indikerar smidesverksamhet i området. Stenläggningen och smidesverksamheten är svårdaterad, men ska sannolikt kopplas samman med varandra. Det vill säga slagg och träkol är till sitt huvudbestånd primärdeponerat på

stenläggning. I slagglagret fanns ett inslag av modernt tegel samt en liten bit fajans med tryckt dekor (fnr KM96244:3), vilket ger en *terminus ante quem-datering* till tidigmodern tid, skärvan var för liten för närmare datering. I lagret framkom även ett, icke-närmare daterbart degelfragment (fnr KM96244:3). Stenkonstruktionen ska med största sannolikhet dateras till tidigmodern/modern tid. Strukturen sammanfaller i kartöverlägget med Lysestræde, men med de grova stenarna är det inte sannolikt att det är delar av en vägbeläggning, snarare har det att göra med en verksamhet långt inne på tomt 3, tillhörande Stora Prästgillet.

Figur 5. Schakt 1, västra delen från norr. Cirka 0,30 m ner framkom en stenläggning lagd med kantig sprängsten. Här fanns spår av smidesverksamhet i form av slagg.

Något djupare, på cirka 0,80–1,10 m djup, påträffades i schaktets västra del rader med större sten, vilka sannolikt utgjorde syllstensrader. I schaktets östra del framkom ytterligare syllstensrader samt tegelmurar i rödgulbränt sentida tegel (Figur 4 och Bilaga 3). Dessa murar och andra bebyggelserester bedömdes vara sentida och sammanfaller med perioden som sjukhusområde.

Figur 6. Schakt 1 östra delen från sydöst. Mitt i schaktet syns en rad med syllsten.

Figur 7. Schakt 2 från norr. Centralt i bilden syns L-stödet, vars fot sträcker sig åt höger i bild.

Schakt 2 grävdes i anslutning till byggnadens nordvästra fasad och mätte cirka 9×16 m. Djupet uppgick till mellan 2,00–2,80 m. I schaktet framkom ett flertal lednings- och brunnsnedgrävningar som tillsammans med den marksänkning som befintlig uteplats, nedsänkt 1,40 m under omgivande marknivå, innebar. Genom schaktet fanns sedan tidigare även ett L-stöd med stödet utåt, vilket ytterligare utvidgade befintligt markingrepp. Detta till trots påträffades i botten, under L-stödet, ett cirka 2 m brett dike, vilket tolkades som botten på stadens vallgrav (Bilaga 1). Eller, i denna del av sträckningen, en av de dammar som låg utanför vallen. I den nordvästra schaktväggen framkom en sektion genom dammen (Bilaga 2).

Schakt 3 var ett mindre schakt för ledningar om cirka 6,20×1,80 m. Djupet uppgick till 0,60 m. Endast frischakt och äldre ledningsgravar berördes.

Schakt 4 mätte 23×12 m och djupet uppgick till mellan 1,00–2,70 m. Schaktet överlappade delvis Schakt 1. Befintlig byggnad hade ett frischakt om 1,60 m. I schaktets norra hörn fanns en till byggnaden kopplad extern källarnedgång. Över schaktområdet går den gångkulvert som även påträffades i Schakt 1, samt ytterligare ett stort antal ledningar. I övrigt påträffades endast omrörda massor.

Schakten 5–7 grävdes i trottoaren i anslutning till byggnadens norra fasad. Schakten mätte 9,00×1,50 m, 2,40×1,30 m respektive 1,00×1,40 m med djup som varierade mellan 0,90–1,40 m. Här framkom endast moderna fyllmassor, dels från byggnadens frischakt och dels från befintliga rörgravar.

Schakt 8–9 grävdes i byggnadens källare. Schakten var 0,80–1,20 m djupa, mellan 0,30–1,70 m breda och sträckte sig ut i flera riktningar. Schakten indikerar att inga arkeologiska lämningar finns kvar under byggnaden.

Figur 6. Del av källarschaktet, Schakt 8.

Undersökningen visade att byggnaden och till denna hörande ledningsschakt och kulvert har haft en kraftig påverkan på fornlämningen. Vid undersökningen påträffades trots detta husgrunder, stenläggningar och rester av smidesverksamhet som möjligen ska kopplas till sjukhusområdets äldre bebyggelsefas eller till universitetets gamla ridinrättning, som föregick sjukhusverksamheten. Byggnaden är placerad över den forna sträckningen av Norra Vallgatan, som i sin tur var utlagd över stadens vall och vallgrav. I ett av schakten framkom botten av vallgraven, som i denna del under tidigmodern tid bestod av en damm.

Kulturlagerstatus

Undersökningen visade på ställvis goda bevaringsförhållanden för kulturlager i området. Dock har området varit bebyggt av flera institutioner under modern tid, vilket medfört att området till stora delar är perforerat av ledningsgravar, en stor kulvert samt källarförsedda byggnader med omfattande frischakt. Därmed är fornlämningen i området delvis fragmentariskt.

Förslag på fortsatta åtgärder

Undersökningen är avslutad, inga ytterligare antikvariska åtgärder är nödvändiga.

Administrativa och tekniska uppgifter

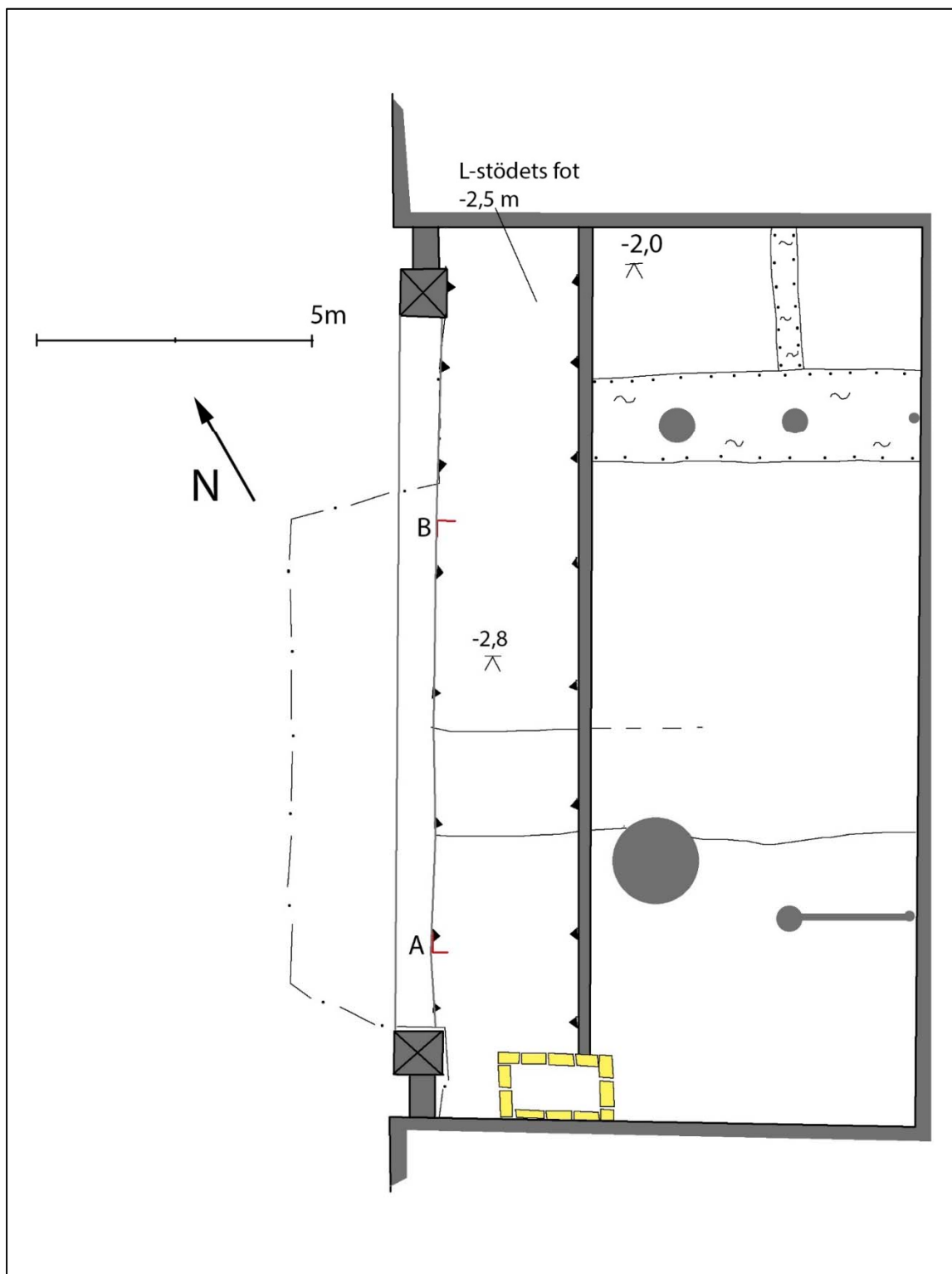
Länsstyrelsens dnr	431-1197-2017
Fornlämningsnr	RAÄ Lund 73:1
Lämningsnr	L1988:5459 stadslager
Kulturens projektnr	61000-533
Trakt/kvarter/fastighet	Kv Paradis 51
Socken	Lund
Kommun	Lund
Län	Skåne
Typ av exploatering	Husbyggnation
Uppdragsgivare	Akademiska Hus
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning
Ansvarig institution	Kulturen
Fältarbetsledare	Jan Kockum
Övrig personal	Krister Kåm Tayanin, Truls Månsson
Fältarbetstid	2017-06-19 – 2019-02-01
Fälttid, arkeolog, tim	64
Fälttid, maskin, tim	-
Yta, m ²	745
Kubik, m ³	1550
Schaktmeter, m	-
Fyndmaterial	KM96244:1–3. Flynden förvaras efter fyndfördelning på Kulturens magasin Diabasen
Ritning, dokumentation	20 st A3 ritfilm: 14 sektionsritningar skala 1:20, 9 planritningar skala 1:20, 3 planritningar skala 1:100. Digitala inmättningsfiler i Kulturens stads-GIS
Foto	44 digitala fotografier
Analys	-
Arkivmaterial, förvaring	Kulturens LA-arkiv under fastighetsbeteckningen kv Paradis 51.

Referenser

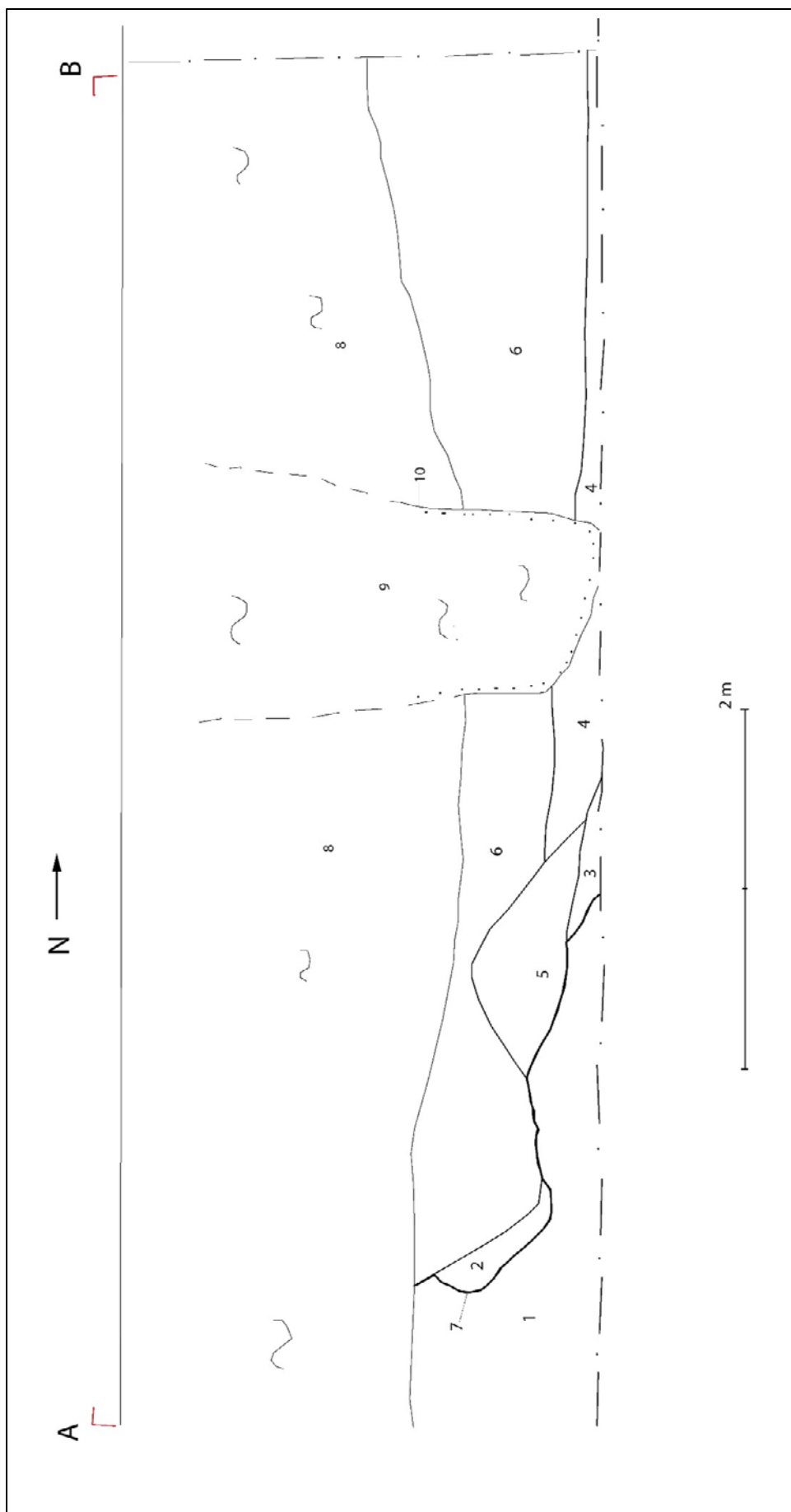
- André, A & Högstedt, C. 1990. *Kartornas Lund. 180-talet till 1950*. Gamla Lund. Föreningen för bevarande av stadens minnen. Årsskrift 72 1990. Lund.
- André, A. 1984. Lund. Tomtindelning, ägostruktur, sockenbildning. *Medeltidsstaden* 56. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Stockholm.
- Bevaringskommittén. 1983. Lunds stadskärna. Bevaringsprogram Krafts rote. Lund.
- Eriksson, G. 2002. Kv Paradis 47, Lund. Arkeologisk förundersökning, Arkeologiska arkivrapporter från Lund nr 109. Kulturen, Lund.
- Ericsson, G. Kv Paradis 51. (in prep).
- Karlsson, M. 2007. Kv Paradis 49, Lund. Arkeologisk förundersökning 2007. Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 235. Kulturen, Lund.
- Kronroth, N. 2013. Kv Paradis 47, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Kulturmiljörapporter 2013:27.

Bilagor

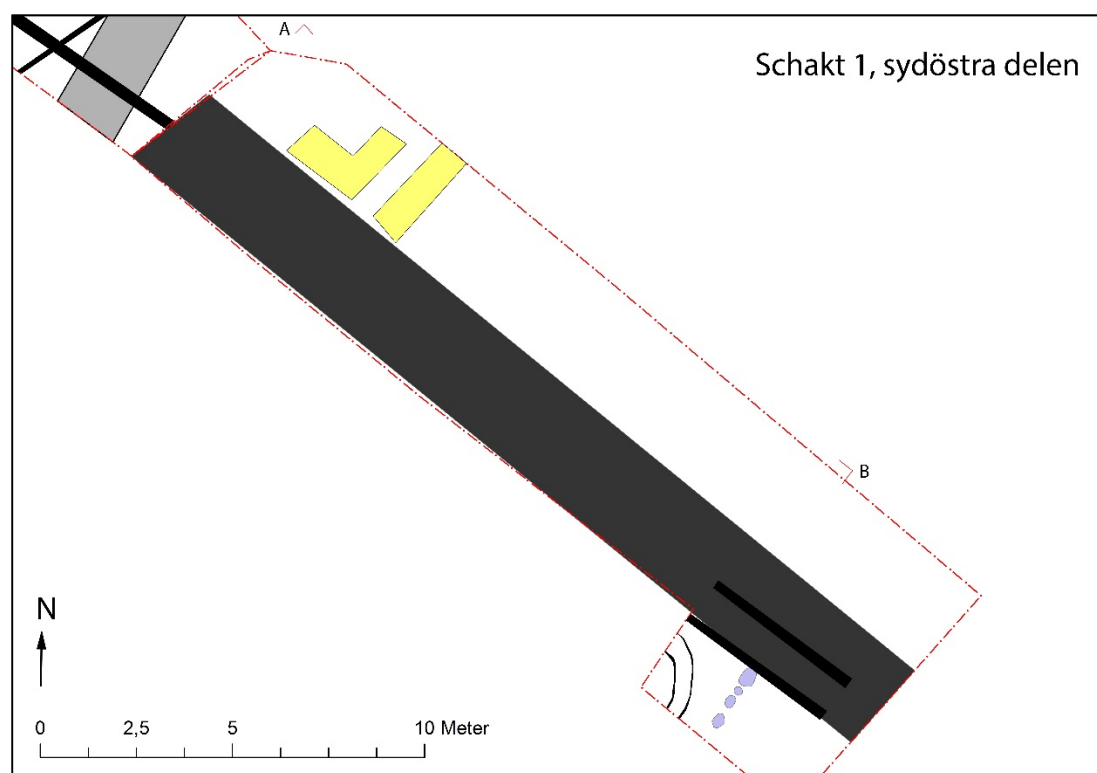
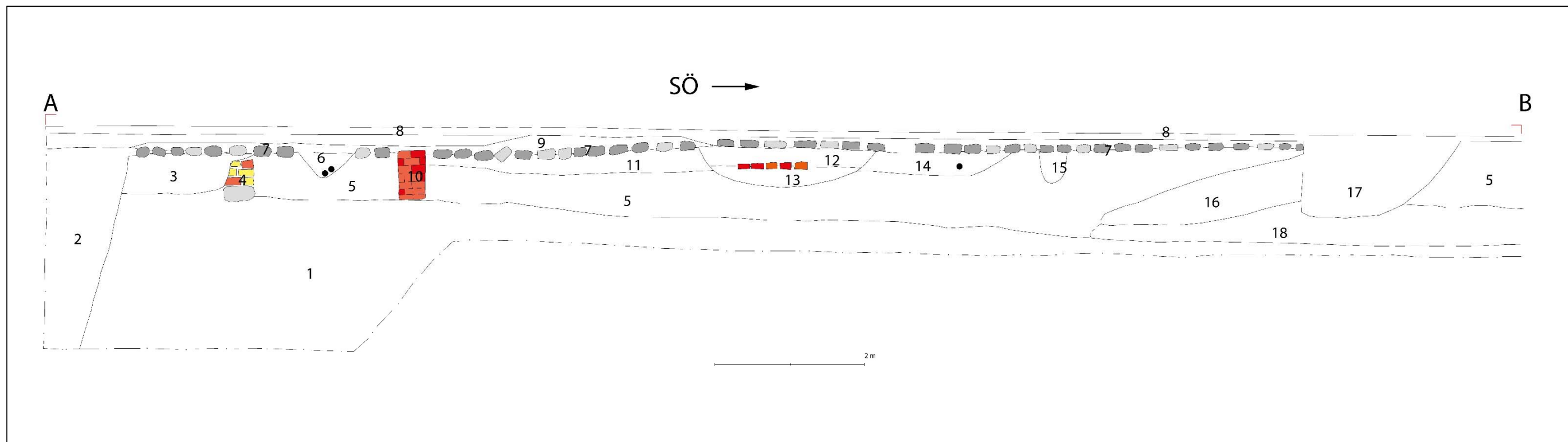
Plan- och sektionsritningar

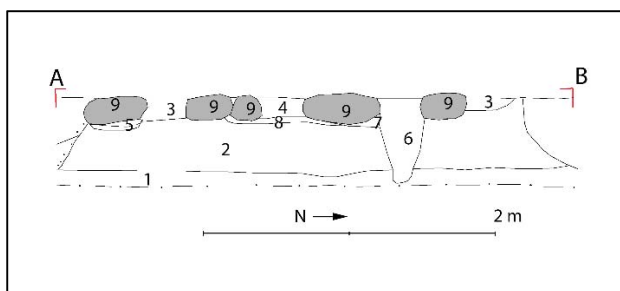
Bilaga 1. Planritning Schakt 2, med placering av sektion (jfr Figur 2 och Bilaga 2).

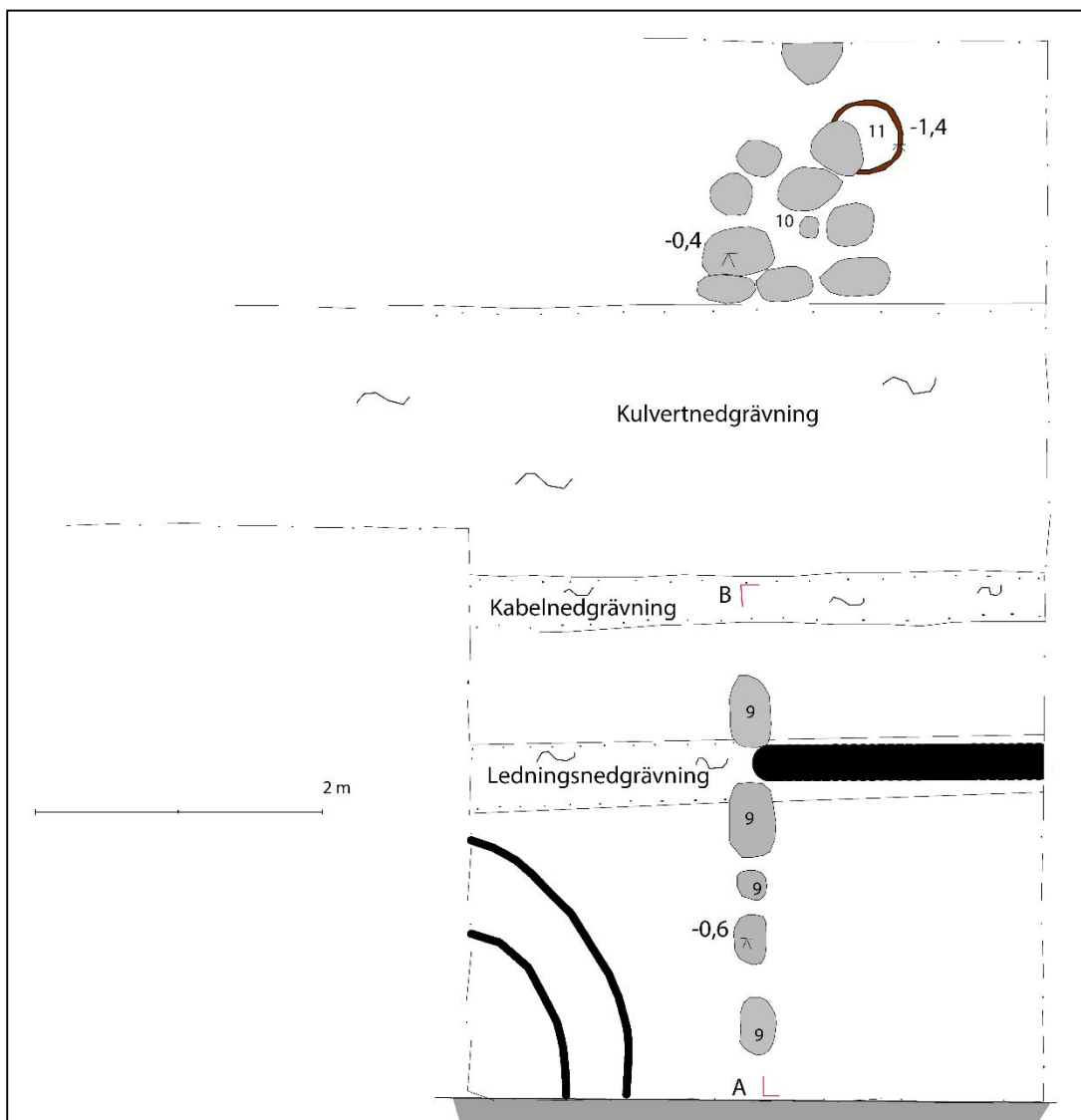
Bilaga 2. Sektionsritning Schakt 2. 1) Gulgrå morän. 2) Blågrå lera, sannolikt avsatt. 3) Blågrå lera, sannolikt avsatt. 4) Gråsvart fet lera, avsatt. 5) Brunblå lera med inslag av träkol. Igenfyllning. 6) Blågrå lera med inslag av träkol. 7) Vallgravsnedgrävning. 8) Moderna uppfyllningslager. 9 Fyllning i ledningsgrav. 10) Ledningsgrav.

Bilaga 3. Den sydöstra delen av schakt 1. Sektionens läge framgår till vänster. 1) Beige kompakt moränlera 2) Nedgrävning för kulvert. 3) Nedgrävning fylld med sand och tegelbrockor, sannolikt rivningsmassor från 4. 4) Modern tegelmur på stensyll. Gult och rött maskinslaget tegel. 5) Humös sandig lera med inslag av träkol, sten, djurben och tegelkross. Äldre mark-/odlingshorisont. 6) Grusig, något fet, lera med inslag av småsten, träkol och tegelkross. 7) Stenläggning av grovt tuktad sten, alternativt sprängsten. 8) Asfalt och makadam. 9) Lerig grus, inslag av slagg och kol, utjämningslager. 10) Husgrund eller mur, rött modernt maskinslaget tegel. 11) Gulbrun, kompakt grusig lera. Inslag av småsten, träkol och tegelkross. 12) och 13) Fyllning och nedgrävning för kabel. 14) Fyllning och nedgrävning för ledning. 15) Fyllning och nedgrävning för kabel. 16) Gulbeige kompakt ren moränlera. Möjligen del av uppkastad vall, jfr. K18. 17) Brungul lera med stort inslag av sentida tegel i nedgrävning. 18) Ljusbrun kompakt lera med litet inslag av sand. Rikligt inslag med gulgrå lerklumpar, enstaka prickar av träkol och fläckar av bränd lera. Möjligen del av en vall, jfr. K16.

Bilaga 4. Schakt 1, östligaste delen. 1) Morän. 2) Gråbrun sandig lerig humus. Inslag av träkol, djurben, bränd lera. Äldre odlingshorisont. 3) Lergolsrester. 4) Bränt lergolv ovan brandlager. 5) Bränt lergolv ovan brandlager. Möjligen delar av samma som 4. 6) Rörgrav. I fyllningen framkom fynd av östersjökeramik (KM96244:1). 7) Brunsvart silt. Sättlager till 9. 8) Lergolsrester. Möjligen samma som 3. 9) Syllsten. 10) Stengrund. Hör möjligen till samma konstruktion som 9, men ligger något högre. 11) Trätunna med kalk.

Fyndtabell

KM 96244

Fyndnummer	Kontext	Material	Sakord	Formtyp	Undertyp	Del	Antal	Vikt, g.
1		Keramik	Kärl	Svartgods, östersjö	Kruka	mynning	1	22
2	3	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	buk	1	10
3		Keramik	Degel				2	22
3		Keramik	Degel	Fajans, odefinierad	Fat		1	1
3		Järn	Järnhaltig				5	202

Östersjökeramik (fnr. 1).

